

Kumin Ferenc

Kapacitásépítés – új törésvonalak a világgazdaságban

A FOGALOMRÓL

A 2005-ös World Science Forum (WSF) nemzetközi konferencia kiemelten foglalkozott a capacity building témakörével. Egyik munkacsoportja ennek megfelelően a következő címen végzi tevékenységét: „Capacity Building and Implementation”. Érdekes lehet a téma konkrét körüljárása előtt egy kicsit a fogalom mögé tekinteni. Már a magyarra fordítás kísérlete is számos kérdést felvet. Az Európai Unió hivatalos szóhasználatában magyar megfelelője a kapacitásfejlesztés, és a következő általános meghatározás kapcsolódik a fogalomhoz: technikai és szervezési képességek, erőforrások fejlesztése és építése valamely szervezeten belül. (forrás: http://glossary.eea.eu.int/EEAG-lossary/C/capacity_building)

A magyar változat használatával azonban nem árt némi óvatosság. Már a definíció szövegében is együtt jelenik meg az „építés” és a „fejlesztés”, ám a két szó jelentése ebben a kontextusban lényeges eltérést mutathat. Egyes források a „capacity building” és a „capacity development” között fontos különbséget tesznek: az előbbi nem létező kapacitások helyén, „zöldmezős” koncepcióban épít ki kapacitásokat, míg az utóbbi a már meglévőket fejleszti tovább. Ebből a megfontolásból hasznos lehet egyenes fordítással a magyarban is megőrizni ezt a distinkciót, és az adott szövegkörnyezetnek megfelelően „kapacitásépítésről”, illetve „kapacitásfejlesztésről” beszélni.

Bár látható, hogy a kapacitásépítés, illetve kapacitásfejlesztés első megközelítésben nagyon általános jelentést hordoz, némi szűkítéssel már eljuthatunk ahhoz a jelentéshez, amely a WSF konferencia tematikájába jól illeszkedett. Ki kell ehhez zárni a vállalati, üzleti értelmezést, amely szerint a fogalom valamely termelőkapacitás bővítését, fejlesztését jelöli. Ezt a kikötést megtéve már el is juthatunk az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP, www.undp.org) által megfogalmazott definícióhoz, amelynek értelmében a kapacitásépítés átfogó folyamat, magába foglalja a korlátok felismerésének képességét, és a fejlesztések ennek megfelelő tervezését és menedzselését. Felöleli a humán erőforrások, intézmények és támogató politikai környezet fejlesztését.

A kapacitásépítés ebben a szemléletben olyan folyamatként írható le, amelyben egyének, csoportok, szervezetek, intézmények és társadalmak egyénileg vagy kollektíven fejlesztik képességeiket ahhoz, hogy különböző feladatokat lássanak el, problémákat oldjanak meg, célokat tűzzenek ki és valósítsanak meg. Ennek megfelelően a magyar közbeszédben – a nemzetközi használatnak megfelelően – három szintje különböztethető meg a kapacitásépítés fogalom felhasználásának.

Helyi szinten a szervezett közösségek, elsősorban a civil társaságok világában jelenik meg a kapacitásépítés. Ebben a környezetben főként az egyes szervezetek által kitűzött közösségi-társadalmi feladat minél hatékonyabb ellátása érdekében kerül sor a kapacitások fejlesztésére, építésére. Ezek a kapacitások átfogják a nonprofit menedzs-

ment alapjaitól a profi adománygyűjtés konkrét ismeretéig, a szervezetépítéstől a projektvezetésig terjedő, igen széles tudásspektrumot.

Egy szintet feljebb emelkedve eljutunk a különböző közigazgatási egységek – helyi, regionális, országos – intézményeinek kapacitásépítéséhez. A magyar szóhasználatban ezen a szinten a fogalom nagyon határozottan az Európai Unióval, annak bizonyos intézményeivel történő együttműködési kapacitásra vonatkozik. Ez a kapacitás elsősorban annak képességét feltételezi, hogy az adott közigazgatási intézmény rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek a közösség tagjaként feltétlenül szükségesek, különös tekintettel a különböző támogatások, egyéb uniós források megszerzésére, lehívására. Ebben a kontextusban a kapacitásépítés központi problémája a pályázatok elkészítésének képessége, valamint az érintett intézmények belső struktúrájának összehangolása az EU-s elvárásokkal.

Végezetül elérkezünk a fogalom értelmezésének globális szintjére, amely nem kisebb közösségek vagy helyi intézmények, hanem országok vagy globális régiók szempontjából vizsgálja a kapacitásépítést, mint a szegénységből, lemaradásból való kilábalás egyik alapvető lehetőségét. Nyilvánvaló, hogy a WSF mint nemzetközi konferencia elsősorban ezzel a megközelítéssel foglalkozik, ugyanakkor a két, előbb tárgyalt szint kapcsán megjelenő ismeretek is fontosak lehetnek a konferencia résztvevői számára, hiszen országok vagy egész régiók felzárkóztatása is helyi társadalmi csoportok, illetve intézmények szintjén kezdődhet el, és mehet végbe. A globális nézőpont azonban nem egy-egy civil vagy intézményi képesség fejlesztését, építését tárgyalja, hanem mindezek összességét vizsgálja.

Ebben a vonatkozásban az akadémiai világ széles köre részt vehet kapacitásépítés folyamatában. A humán, illetve társadalomtudományos oldal a hatékony szervezeti létről és közösségi együttműködésről rendelkezésre álló ismereteket állíthatja csatasorba, míg a természettudományok művelői az egyes konkrét kapacitáscélok – pl. informatikai infrastruktúra szélesítése, környezeti erőforrások megóvása stb. – eléréséhez vezető leghatékonyabb eljárások vonatkozásában nyújthatnak segítséget.

Összefoglalva elmondható, hogy a kapacitásépítés és a fogalom által érintett különböző szinten megjelenő célok elemenként vizsgálva nem feltétlenül jelentenek újdonságot, eltérést az eddigi legjobb gyakorlatoktól. A megközelítés újszerűsége abban rejlik, hogy a teljes társadalmi kontextust tudatos kapacitásfejlesztési stratégiaként tekinti. Ennek megfelelően a kapacitás nem valamiféle passzív állapotként, hanem egy zajló folyamat részeként jelenik meg. A szemléletmód egészére jellemző, hogy a korábbi gyakorlatokhoz képest hangsúlyosabb szerepet kap az egyének és szervezetek fokozott hasznosulása, felhatalmazása és részvétele a különböző szintű közösségek életminőségének javításában.

A WSF 2005 SZEKCIÓJÁRÓL

Az UNESCO által szervezett szekcióülésen Alec Boksenberg (Egyesült Királyság) elnökölt. Öten tartottak előadást: dr. Walter Erdelen, az UNESCO tudományos főigazgató-helyettese, Anant Mashelkar, az Indiai Tudományos Akadémia elnöke, Ashok Jhunjhunwala, az Indian Institute of Technology professzora, Mohammed Hassan, a Fejlődő Világ Tudományos Akadémiájának elnöke, valamint Turner Isoun, Nigéria tudomány- és technológiaügyi minisztere.

A tudományos, technológiai és innovációs kapacitásfejlesztés kérdéskörének általános megközelítésén túl, a szekcióülés résztvevői inkább konkrét példák vizsgálatát tűzték maguk elé. A legtöbb figyelmet India kapta, amely mindinkább a tudományos és technológiai innováció egyik világközpontjává válik, és az információs-kommunikációs technológiában is gyorsan nő a szerepe. Noha fejlődő országnak számít, intellektuális infrastruktúráját tekintve a fejlett országok közé sorolható.

Turner Isoun a nigériai tudományos és technológiai rendszer reformjáról és átszervezéséről beszélt. Kifejtette nézeteit az egész afrikai földrész tudományos és technológiai helyzetére vonatkozóan is.

A fejlődő országok tudományos kapacitásfejlesztéséről szólva a Fejlődő Világ Tudományos Akadémiájának elnöke az iskolai és egyetemi természettudományi oktatómunka fontosságát hangsúlyozta. Felhívta a résztvevők figyelmét a problémaérzékeny kutatók következő nemzedékének támogatására, valamint arra, hogy a tudományos kutatások folyamatosan kövessék a társadalom igényeit, szükségleteit.

A szekcióülés résztvevői egyetértettek abban, hogy a kapacitásfejlesztés egyike a legfontosabb prioritásoknak: nélkülözhetetlen előfeltétele annak, hogy elérhető közelségbe kerüljön a fenntartható fejlődés, de további mérlegelendő szempont az is, hogy a helyi kapacitások fejlesztése nélkül minden erőfeszítés kudarca van ítélve.

A szekció egyik legfontosabb hangoztatott megállapítása, hogy a tudományos kapacitások nem csak egy Észak–Dél választóvonal szerint különböznek. Az egyre inkább kézzel fogható valóság az, hogy egyre több, a fejlődők köréhez sorolt ország, jelesül Brazília, Kína, India és Dél-Korea, de még Chile, Mexikó, Nigéria és Dél-Afrika is komolyan és látványosan elkötelezte magát a tudomány és a tudásalapú fejlődés mellett. A résztvevők közül többen is előadásukban ígéretes eredményekkel bizonyították ezt az állítást. A folyamat eredményeképp a világgazdaság hagyományos észak–déli fejlettségbeli megosztottsága mellett új törésvonal jelenik meg a felzárkózásra egyre inkább képesnek tűnő, és a továbbra is érdemi kilátások nélkül lemaradó déli országok között. A következő részben részletesen bemutatjuk ennek a Dél–Dél törésnek is nevezett átalakulásnak a valódi természetét India példáján keresztül.

Visszatérve a szekció munkájához, megfogalmazható néhány általános érvényű megállapítás. Ahhoz, hogy érdemi kapacitásfejlesztésről, és ennek várható pozitív hatásairól beszélhessünk, az alapvető tényezők között kell számon tartani a következőket:

- vonzzák és motiválják az iskolák a természettudományok irányában a tanulókat;
- működjenek magas szintű egyetemek, amelyek magukhoz vonhatják, kiképezhetik és megtarthatják a természettudományok tehetséges művelőit;
- végül pedig legyenek képesek az egyetemek az új tudományos elgondolások generálására is.

A vita eredményeképpen a szekcióülés az összefoglaló ajánlásokat fogalmazott meg. Első helyen emelték ki a természettudományos oktatás és a kapacitásfejlesztés összefüggéseit, megállapítva, hogy a természettudományos oktatás szerves alkotóeleme a kapacitásfejlesztésnek, ezért különös figyelmet kell fordítani olyan innovatív eszközökre, amelyek minél több fiatalt vonzanak a természettudományok felé.

Kulcsszerepük van továbbá a tudományos fejlődésben az egyetemeknek és a kutatóintézeteknek. A kutatási tervek fontos tartozékeként problémaérzékeny kutatók új nemzedékét kell kiképezni, továbbá úgy kell átstrukturálni már folyamatban lévő kuta-

tások témáit is, hogy azok többnyire a legégetőbb társadalmi és gazdasági igényeket szolgálják.

Szükség van továbbá olyan regionális kiválósági központokra, elitképzőkre és ezek hálózataira, amelyek kulcsszerepet vállalhatnak a műveltség előmozdításában, a tudomány ismeretek terjesztésében és alkalmazásában.

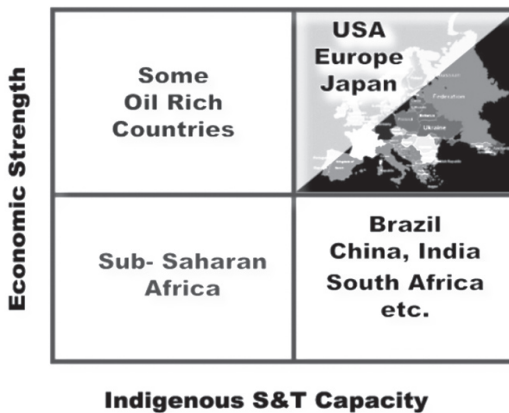
A kapacitásfejlesztés hosszú távú és rendkívül forrásigényes vállalkozás, ezért önmagában egyetlen országtól sem szabad komoly és egyben folyamatos fejlesztéseket várni. Világméretű tudományos-technológiai kapacitásfejlesztésre, az egész nemzetközi tudományos közösségnek az illető társadalom valamennyi szektorával való partneri együttműködésére van szükség e téren.

Hosszú évekig sérelmezhettek a fejlődő országok olyan, náluk kiképzett természet-tudósok tömeges elvesztését, akik azután az északi féltekén futották be pályájukat. Kína, India és Dél-Korea példája azonban megmutatta, hogy az agyelszívás agyviszszanyeréssé vagy agykörforgássá is átalakítható, ha a külföldön tevékenykedő kutatókat megfelelő stratégiával rá lehet venni arra, hogy szülőhazájuk javára tevékenykedjenek. Észak és Dél tudományos együttműködésében különösen hasznosak a tudományos csereprogramok, a vendégprofesszori megbízások, valamint az állami közösen kutatási projektek.

A kapacitásfejlesztés egyszerre nemzeti és világméretű feladat, a tudománypolitikások előtt álló egyik legfontosabb kihívás. Az emberi és intézményi kapacitások fejlesztésének olyan nemzeti tudománypolitikából kell fakadnia, amelynek hatékony stratégiai és cselekvési tervei a nemzeti fejlesztési célokba ágyazódnak.

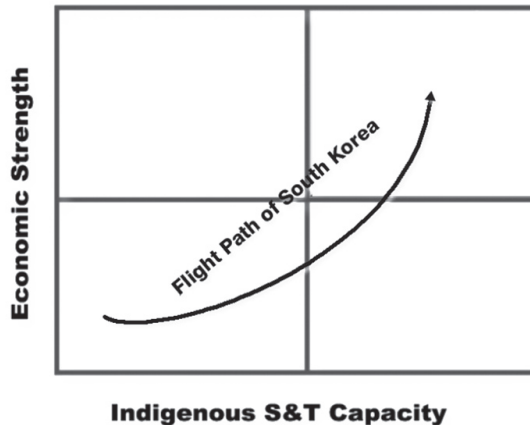
INDIA ESETE

Anant Meshelkar előadásában négy csoportját különböztette meg az országoknak gazdasági erő és a tudományos-technikai kapacitás szerint.

I. ábra (Forrás: A. Meshelkar)

Amint ez az első ábrán is látható, a mindkét dimenzióban gyengén álló országok főképp a Szaharától délre fekvő, belső-afrikai országok. Gyenge tudományos-technikai kapacitással, de jelentős gazdasági erővel bírnak azok az olajban gazdag országok, amelyek jellemzően a Perzsa-öböl régiójában található. Nyilvánvalóan mindkét dimenzióban erősnek mondhatók a hagyományosan Északként azonosított országok, USA, Európa és Japán. Témánk szempontjából leginkább izgalmasnak tekinthető az utolsó negyed, ahol a gazdaságilag fejletlen, de magas intellektuális infrastruktúrával rendelkező országok találhatóak. Ma ide sorolható a többi között Brazília, Chile, India, Dél-Afrika.

2. ábra (Forrás: A. Meshelkar)

A negyedek közötti átjárhatóság egyik tipikus esete lehet Dél-Korea, amely néhány évtizeddel ezelőtt még háborútól sújtott, mindkét dimenzióban rosszul álló, szegény ország volt. Amint ez a 2. ábrán is látható, fejlődésének első lépéseként az ország tudományos-technikai kapacitása kezdett nőni, és ennek köszönhetően vált lehetségessé, hogy Dél-Korea mára elfoglalja helyét az Észak mindkét szempontból erős negyedében. 1960-ban Dél-Korea és Ghána egy főre jutó hazai jövedelme alig különbözött. Mára a különbség megtízszereződött. Ez már önmagában is figyelemre méltó fejlemény, de tovább árnyalja a képet, ha a különbséget felbontjuk a tudásból, illetve a fizikai és humán tőkéből eredő komponensekre. Ebben az esetben láthatóvá válik, hogy Dél-Korea elhúzásában mennyivel nagyobb jelentősége van a tudásnak, mint más tényezőknek.

Miközben az USA és Európa jellemzően magas szinten stagnál valamennyi mutató szerint tudományos teljesítményben, aközben az ázsiai és csendes-óceáni térség dinamikusabban növekszik a kilencvenes években, illetve az ezredforduló után. Léteznek azonban olyan mutatók is, amelyekkel számolva már a fejlődő országokként számon tartott régiók, így India is versenyképes lehet az Északkal. Jack Welch, a General Electric amerikai multinacionális vállalat elnök-vezérigazgatója mondta egyszer: „India fejlődő ország ugyan, de intellektuális infrastruktúráját tekintve már fejlett. A legnagyobb egy dollárra jutó intellektuális tőkét kapjuk itt.”

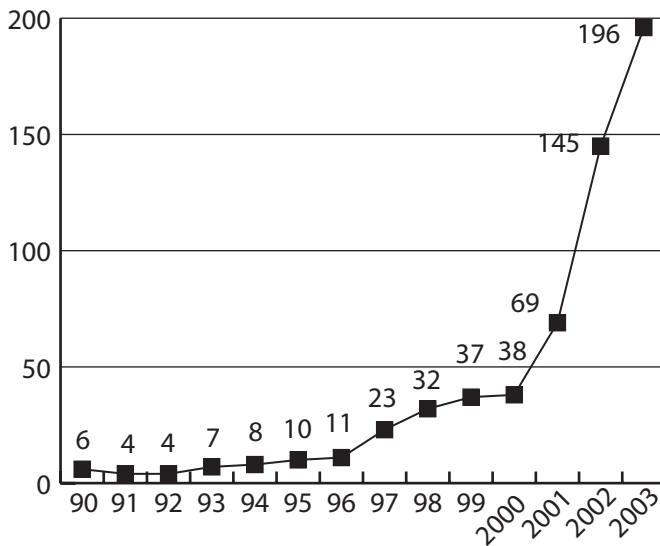
Valóban, ha olyan speciális mutatókat konstruálunk, mint például az éves tudományos publikációk száma osztva az egy főre eső hazai jövedelemmel, akkor India és Kína magasan vezet akár az USA, akár Európa, akár Japán előtt. Ez a szám 32 Indiában és csupán 7 az USA-ban, 3 Németországban. Bár ez a mutató mesterkéltnek tűnhet, és bizonyára nem is írja le a teljesség igényével a valóságot, arra mindenképp látványosan hívja fel a figyelmet, hogy erős gazdasági háttér hiányában is, erőn felül, főként az intellektuális kapacitásokra támaszkodva arányaiban milyen magas számban születnek tudományos eredmények. Az ilyen mutatókat szemlélve előre vetíthető, hogy a kapacitásépítés eszközeivel, jobb, kiterjedtebb képzéssel, több fizikai tőkével a kutatásban, mekkora ugrásra is készülhet India, és potenciálisan nyitva áll előtte az az út, amit Dél-Korea bejárt, éppen csak sokszoros volumenben.

<i>Ország</i>	<i>USA szabadalmak</i>	<i>Egy főre eső GDP</i>	<i>USA szabadalmak az egy főre eső GDP arányában</i>
USA	50000	36,006	1.389
Japán	36889	31,407	1.175
India	444	487	0.913
Kína	724	989	0.732
Németország	12960	24,051	0.539
Dél-Korea	4246	10,006	0.424
Franciaország	4906	24,0461	0.204
Kanada	4368	22,777	0.192
Egyesült-Királyság	4920	26,445	0.186
Olaszország	2147	20,528	0.105

I. táblázat (Forrás: A. Meshelkar)

Az első táblázat számai egy talán realisabb, a valódi különbségeket jobban szemléltető megközelítést kínálnak. Míg a publikációk pusztán számának alapján a valódi, kapacitásfejlesztési szempontból is hasznos tudományos eredményekről keveset tudhatunk meg, addig az Egyesült Államokban bejegyzett szabadalmak száma már jól mutatja a valóban használható, gyakorlati jelentőséggel bíró fejlesztések számát. A korrekciós módszer persze ebben az esetben is hasonló, azaz az egy főre eső hazai jövedelem kerül a nevezőben. A konkrét számok persze világosan mutatják, hogy a közel eső, erős európai gazdaságokat megelőző arányszámok a valódi értékek tekintetében majdnem két nagyságrenddel India előtt állnak.

Nyilván a szabadalmak száma önmagában tekintve még mindig komoly lemaradást mutat az Észak vezető gazdaságainak értékeivel összemérve. Ha viszont a harmadik ábrát tekintjük (az indiai Tudományos és Ipari Kutatási Bizottság által bejegyzett USA szabvány), akkor jól látszik, hogy ez az érték mekkora fejlődést feltételez akár csak a tíz évvel ezelőtti állapothoz képest. Árnyalhatja a képet továbbá az is, ha egyes vezető technológiai cégek által használt szabadalmak forrásait vizsgáljuk. 2002-ben például a mikroprocesszorok gyártásának egyik meghatározó cége, a Texas Instruments 745 szabadalmából 225 indiai eredetű volt. Hasonlóan figyelemre méltó a háló-

3. ábra (Forrás: A. Meshelkar)

zati eszközöket gyártó piacvezető multinacionális vállalat, a Cisco értéke, ahol a 242 éves szabadalomból 120 indiai volt (A Business Today adatait idézi A. Meshelkar).

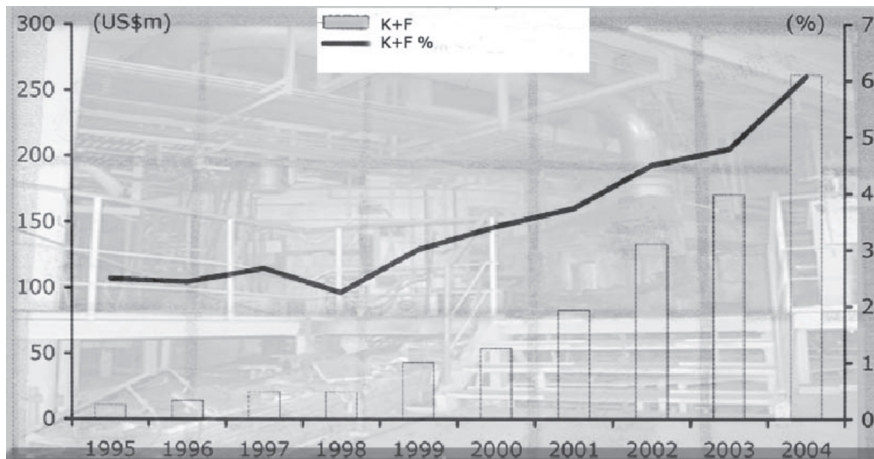
Nyilvánvalóan India és a hasonló adottságú, magas intellektuális, de alacsony fizikai tőkekapacitással ellátott országokra leselkedő egyik legnagyobb veszély, hogy a gazdasági erőfölénnyel rendelkező országok könnyen, különösebb erőfeszítés nélkül elcsábíthatják az intellektuális tőke hordozóit, a jól képzett és tehetséges kutatókat, fejlesztőket. A jelenséget agyelszívásként (brain drain) azonosítja a tudomány, és hosszú ideig az egy irányba ható, kifejezetten negatív hatásként írta körül.

India és más, gyorsuló fejlődésű déli országok esetei is mutatják azonban, hogy egy adott határon túllépve nem feltétlenül káros, és nem is szükségszerűen egyirányú a folyamat. A gazdag északi országokba elkerült kutatók, ipari szakemberek ugyanis számos tapasztalattal gazdagodhatnak nem csupán szakterületük legfejlettebb módszereit illetően, de szervezeti, vállalati kultúra, sőt, életmód tekintetében is. Amennyiben egy erősödő, kapacitásaira nézvéen fejlődő déli ország elegendő vonzerőt tud kínálni a külföldre került szakemberek számára, úgy azok visszatérve szülőföldjükre nem csupán saját tehetségüket tudják ismét országuk szolgálatába állítani, de hozzájárulnak a külföldről gyűjtött tapasztalatokat is.

Az agyelszívás koncepciója éppen ezért felülvizsgálatra szorul, és bár léte, hatása továbbra sem vitatható, mellé kerülnek ellenkező irányú, hatásukban is ellentétes jelenségek, úgy, mint a WSF szekció témái kapcsán is említett agy-visszanyerés, agybank, vagy ezek összességüként előálló agy-cirkuláció. Az elmélet a valóságban persze számos ponton ellenállásba, nehézségekbe ütközik. Nem elegendő pusztán az anyagi feltételeket megteremteni a sikeres kutatói munka biztosítására – bár sok esetben már ez is szinte lehetetlen a gazdag, északi országokkal versenyezve –, hanem meg kell törni a déli országok hagyományosabb és tekintély- és szenioritás-tisztelő társadalmi kapcsolatrendszerének béklyóit. Éppen a WSF szekcióban szólalt fel egy fia-

tal nigériai kutató, aki arra hivatkozva utasította vissza a hazatérésére irányuló programokat, hogy a nigériai kutatóhelyeken a fiatal munkatársak mindenképp hátrányban vannak az idősebb, beágyazottabb kollegákkal szemben, akik nem is engedik érvényesülni az ifjakat, még akkor sem, ha eredeti ötleteik, tehetségük révén megérdemelnék a lehetőséget.

Az agyelszívás konkrét hatásait illetően általában elmondható, hogy egy országban a lakosság egy százaléka hordozza az intellektuális tőke 90%-át. Innen vizsgálva már világos lehet, hogy relatív kis számú szakember távozása is milyen mértékű veszteséget okozhat egy nemzet tudásbázisában. Indiában a legjobb eredménnyel végző információtechnológiai szakemberek 25–30%-a hagyja el az országot. A kihívás tehát nagy. A megoldás komplex eljárásokat kíván ötvözni társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai és stratégiai elemekkel. A cél világos: az indiai intelligencia ne mások számára jövedelmet hozó intellektuális tulajdont hozzon létre, hanem olyat, ami India jövedelmét gyarapítja. Ennek egyik legnyilvánvalóbb útja, hogy a fent felsorolt eszközök mindegyikét annak szolgálatába állítsák, hogy India határain belül jöjjenek létre olyan kutató- és munkahelyek, ahol elegendő forrás jut kutatásra, fejlesztésre, ahol a vonzó karrierút és az otthon megtartása együttesen jelenthet perspektívát a tehetséges és jól képzett indiaiaknak.

4. ábra (Forrás: CLSA Asia Pacific Markets)

Nyilván nem könnyű és nem gyorsan lezajló folyamat versenybe szállni az északi országok által kínált lehetőségekkel. A negyedik ábra azonban jól mutatja, hogy akár abszolút értékben, akár a vállalatok értékesítési volumene arányában milyen nagyot nőttek a kutatás-fejlesztésre fordított források. Konkrét példaként tekinthető az indiai biotechnológiai iparág, amely mára közel egymilliárd dolláros tényezővé nötte ki magát, és továbbra is 40%-os növekedése várható. Nem csupán mennyiségében, de minőségében is átalakulóban van ez a terület, így a biogenerikus gyártástól az innovatív termékek irányába mozdul el. Elég csak a sokat vitatott AIDS-gyógyszerek ügyére gondolni,

és máris kibontakozik, hogy milyen lehetőségek előtt áll az indiai tudásalapú gazdaságnak csupán ez a szegmense.

Összességében elmondható, hogy India olyan piaci rések betömését célozza, amelyeket a multinacionális vállalatok épp a fejlődő piacok gyengesége miatt nem tekintenek érdekesnek. Míg az Észak fejlesztései a jól fizető piacokra koncentrálnak, legyen szó informatikáról, gyógyszerről, autóról vagy akár háztartási eszközökről, addig Indiának, és a hozzá hasonlóan fejlődésnek indult déli országoknak éppen az kínál lehetőséget, hogy ismerve saját piacaik erejét, a fejlődő világ részére állítsanak elő számukra is megfizethető, kiemelkedő ár-érték arányú termékeket. India éppen ezért lett sikeres például egy új TBC-elleni orvosság kifejlesztésében, hiszen az északi féltekén a TBC közel sem jelent akkora veszélyt. Hasonló kísérlet az indiai Tata autógyár olcsó népautóinak előállítására, vagy a 200 dollárért forgalmazható egyszerű személyi számítógép kifejlesztése, de említendő a két centből előállítható egyszerű egészségügyi betét is, amely nyilvánvalóan csak a szegényebb országokban számíthat sikerre.

A DÉL–DÉL TÖRÉSVONAL ÉS A KAPACITÁSÉPÍTÉS LEHETŐSÉGEI

India csupán az egyik leglátványosabb példája volt a kapacitásépítés lehetőségeinek, de hasonló jelenségek figyelhetők meg számos egyéb, jelentősen eltérő történelmi pályát bejárt ország esetében, Brazíliában, Chilében, Nigériában vagy akár Dél-Afrikában. Új törésvonal jelenik meg délen. Nem az ásványi kincsekben gazdagság, nem is az eltérő gyarmati múlt jelenthet eltérést a fejlődésben, hanem inkább az az össztársadalmi kontextus, amely serkenti, ösztönzi a tudás gyarapodását, felhalmozását és célszerű szolgálatba állítását, vagy éppen mindezeket hátráltatja.

A szekció témáinak áttekintése, illetve India esetének részletesebb bemutatása is rávilágított azokra a tényezőkre, amelyek elindíthatnak egy-egy fejlődő országot a kitörés felé vezető úton. Tudatos, átgondolt kormányzati stratégia nélkül a szükséges ugrást egyetlen ország sem tudta megtenni. Elkerülhetetlen a gazdaság nyitottsága, a külföldi tőkével kapcsolatos ésszerűen támogató politika, az képzés és kutatás prioritásként kezelése akár közvetlen támogatással, akár különböző kedvezményekkel, például a kutatás-fejlesztési tevékenységet érintő adókedvezménnyel.

A Dél–Dél törésvonal éppen azért látszik kialakulni, mert a Dél országai közül akadnak olyanok, amelyek kritikusan szemlélték az Észak–Dél törést, és megpróbálták tudatosan fellépni a kontraszt leküzdése érdekében. Ennek nagyon fontos elem volt az agyelszívás megállítása, sőt, szolgálatba állítása, a minél inkább helyben tartott kutató-fejlesztő tevékenység. Maga a kapacitásépítés vagy kapacitásfejlesztés fogalma is éppen ennek a komplex felzárkózási stratégiának a körülírására született. India tanulmányozása azonban új eredményeket is hozott: a kapacitások tudatos építése, fejlesztése nem csupán azt biztosítja, hogy a fejlett Észak által járt úton haladhatnak egyre kisebb lemaradással a felzárkózó déli országok, hanem arra is fény derült, hogy a sajátos, pénzsűkétől szenvedő helyi piacok milyen egyedi megoldásokért kiáltanak, és ezek milyen egyedi lehetőségeket teremtenek.

A világgazdaság törésvonalait azért érdemes leírni, koncepcionálni, hogy azután megtaláljuk a különbségek csökkentésének, felszámolásának útját. Észak és Dél viszonyában így született a kapacitásépítés fogalma. Hasonlóan izgalmas kihívást jelent a mostanra egyre világosabban kibontakozó Dél–Dél törés. Ennek megértése is éppen

abban segítheti a világgazdagságot, hogy módszert találjon a csökkentésére, felszámolására.

Azok a tapasztalatok, amelyek a most felgyorsult ütemben fejlődő déli országokban keletkeznek, a helyi sajátosságokat figyelembe véve bizonyára jól hasznosíthatók lehetnek az alacsony szintű stagnálásba beragadt szegény országokban is. Számukra nyilvánvaló követelmény, hogy kialakuljon az a támogató társadalmi kontextus, amely nélkül a kilábalás elképzelhetetlen. Ez politikai, biztonsági stabilitást, felelős vezetőket és hatékony adminisztrációt feltételez. A világnak és a nemzetközi szervezeteknek még bizonyára számos teendőjük lesz, hogy ezt a jelenleg kritikus állapotban lévő országokban megteremtsék. A minta, a kitörés felé vezető út iránya azonban adott, Indiában és a hasonló pályán járó országokban ez jól látható. Ha más nem, legalább ez reményt adhat a most még reménytelen helyzetbe beragadt szegény országoknak.

Domenico Campagnole (toll, világosbarna biszter, 247 × 376 mm)